

Baskı ve Devlet Kapitalizmi

Ceviren ALP KAYA

Sovyet toplumsal formasyonunun baskıcı niteliklerini öne sürmek için çeşitli açıklamalar getirildi. Bunlardan biri, sözkonusu durumu «Eski Rusya'da» demokratik geleneklerin yokluğuna ve Çarlık döneminden kalma uygulamaların varlıklarını sürdürmelerine bağlamaktadır. Ne var ki bu, toplumun tüm dönüşümünün ışığı altında, Ekim Devrimi'nden altmış yıl sonra Rusya'da olup bitenleri açıklamak bakımından yeterli değildir: Dönüşüm, bir tarım ülkesi halinden dev bir endüstriyel güç haline gelmesidir. Oldukça yaygın bir başka açıklamaya göreyse, baskıcı nitelikler üst-yapıda oluşan bir dejenerasyonun sonucudurlar. Sovyet toplumsal formasyonunun ekonomik temeline dokunmayan bu açıklama, ekonomik temeli sosyalist kabul etmektedir. Bu tartışmadan yola çıkanlar ekonomik temelle üstyapı arasında bir çelişki olduğunu söylemekte, üretici güçlerin «ilerlemesi» sonucunda bu çelişkinin çözümlenip üstyapının kendini ekonomik temele uyduracağını ummaktadırlar. Marksist görüşümlü oluşu bir yana, bunu kabul etmemizi engelleyen başlıca iki neden vardır:

a) Ekonomik temelle üstyapı arasındaki yakın ilişkiyi ihmal etmektedir. Marx'a göre, bütün toplumsal yapının gizli temellini, en derinde yatan sırrını ve bunun yanısıra, egemenlik ve bağımlılık ilişkisinin politik biçimini, kısacası, tekabül eden özgül devlet biçimini¹ ekonomik temelde aramalıyız.

b) Bu açıklama toplumsal formasyonun ekonomik temelini sosyalist olduğu iddiasını içermektedir. Asıl kabul edilemeyecek noktada işte budur.

Ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır: Bir sürü olgu, bir sürü özellik Sovyet yapısının niteliğinin sosyalist olmadığını gösterirken, bu iddia nasıl böyle sık sık öne sürülebilmektedir. Bu soruya değişik cevaplar verilebilir.

İlk cevap Ekim Devrimi'nin sosyalist niteliğine değinmektedir. Böyle bir cevabın zayıflığı açıktır. Ekim Devrimi'nin kurduğu rejimin «sürekli» sosyalist kalmak zorunda olduğunu öngörmektedir. Ama Sovyet rejiminin sosyalist niteliği 1917 ile bugün arasında bir hayli değişmiştir.

Bolşevik Partisi ile SBKP'nin hiçbir ortak yanları yoktur. 1917'nin Sovyetleri ile bugünün hiyerarşik yapısı arasında benzerlik kalmamıştır. Kaldı ki, Ekim Devrimi ekonomik temele sosyalist bir karakter vermemiştir. Lenin'in 1921'de belirttiği gibi, Sovyet cumhuriyetine atfedilen «sosyalist cumhuriyet» sözü hiçbir şekilde «yeni ekonomik düzenin sosyalist olduğunu» anlatmıyordu.² Çoğunlukla unutulmuş bir noktaya dikkat çekmek için hemen belirtelim ki, 1921'den itibaren yer alan değişiklikler de Sovyet yapısının ekonomik temeline sosyalist bir karakter vermemişlerdir. Günümüzde bu konuda bazı yaygın yanılsamalar da SSCB'nin sosyalist ekonomik temele sahip bir ülke olduğunun iddia edilmesinin bir başka nedenidir. «Sosyalist mülkiyet» olarak nitelenen «devlet» mülkiyetinin ve Kolhoz (ve kolektif?) mülkiyetinin belirleyici önemine pek çok kişi inanmaktadır. Yasal anlamı dışında, bu niteleme mantıksızdır. Devlet mülkiyeti (bağımsız analiz gerektiren kolektifler bir yana bırakılırsa), bu terminolojinin öngördüğü şekilde bir «toplumsal temellük biçimi» değildir. «Kapitalist ilişkilerin doruğa vardığı» öngörüsünü düşünenecek olursak, tam tersini öngörür.³

Devlet mülkiyeti, üretici güçlerin toplumsal niteliğiyle, «bir sınıfın özel mülkiyeti» arasındaki çelişkiyi çözmez. En fazla, böyle bir çelişkinin çözümlenmesine giden yolda bir noktayı gösterebilir. Ama bunu da ancak devletin yok olması koşuluyla yapar. «Sosyalist devlet mülkiyeti» nosyonu, 1928'lerden sonra Sovyet-

ler Birliği'nde egemen olan bir ideolojik sistemin ürünüdür. Kesin biçimi 1954 yılında yayımlanan «SSCB Bilimler Akademisi'nin Ekonomi Politik El Kitabı'nda» görülebilir. Bilimler Akademisi Stalin'in sosyalizmin sorunlarına ilişkin tezlerini onaylamaktadır. Bu ideolojik sistem çok basit, fakat tarihî maddeciliğe tümüyle yabancı bir şekilde işlemektedir. Savunduğu şeyler şunlardır:

a) Devlet mülkiyeti toplumsal mülkiyetle ve toplumsal mülkiyet de sosyalist mülkiyetle eşdeğerdir;

b) Devlet mülkiyeti üretim ilişkilerinin temelidir. Bu nedenle «devletin sosyalist mülkiyetinin» var olduğu andan itibaren, sosyalist üretim ilişkileri de var demektir. Buradan da, ücret ilişkisinin bir kabuktan başka şey olmadığı, kabuğun altında «tümüyle yeni» toplumsal ilişkilerin gizlendiği çıkarılmaktadır.

Bütün bu formülasyonlar tarihî maddecilikten değil, idealist kavramlardan ve yasal burjuva ideolojisinden türemektedirler. Bu görüş, devlet mülkiyetine, başka bir deyişle mülkiyetin hukukî biçimine **atfedilen anahtar rolünden** kaynaklanmaktadır. Oysa tanınan bu rol «Proudhonculuğa», «Lassaııcılığa» dönüşü gösterir. Marx'ın daha 1846'da Annenkov'a mektubunda yazdıklarını hatırlamak yeterlidir. «M. Proudhon'un sistemindeki son kategori **mülkiyet** üzerine kuruludur,» diyordu Marx. «Öte yandan, kafa ve kol emeğinin ayrımı ve Proudhon'un bütün öteki kategorileri, bugün mülkiyet olarak bilinen bütünlüğün içinde biçimlendiği toplumsal ilişkilerdir; bu ilişkiler dışında burjuva mülkiyeti, metafizik veya hukukî görüntülerden başka bir şey olamaz... Mülkiyeti bağımsız bir ilişki olarak tanımlayan M. Proudhon, yalnızca bir yöntem yanlışı yapmakla kalmamaktadır: Tüm **burjuva** üretim biçimlerini bir arada tutan bağı kavrayamadığını, belirli bir dönemdeki üretim tarzının **tarihî ve geçici** niteliğini anlayamadığını da açıkça göstermektedir.»⁴

Bu metin **mülkiyetin** yalnızca **basit bir hukukî ilişki** olmadığını, **toplumsal ilişkiler bütünü** bir ürünü olduğunu, Sovyetler Birliği'ni karakterize eden toplumsal ilişkilerinse, kapitalist üretim tarzını karakterize eden toplumsal ilişkilerin tıpkısı olduğunu öne sürmektedir.

«Sosyalist mülkiyet» kavramı hukukî bir kavramdır ve tarihî maddeciliğe yabancıdır. Böyle bir kavram üreticilerin ve üretici olmayanların dahil edildiği gerçek temellük sürecini dışlar. Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan biçimiyle «sosyalist mülkiyet» ideolojisinin zayıflığı, **ücret ilişkisi** ile karşı karşıya kaldığında hemen anlaşılmaktadır.

Bu ilişkinin varlığı, Sovyet formasyonunun ekonomik temelinin hâlâ kapitalist **üretim ilişkilerini** içerdiğini gösterir. Marx'ın vurguladığı gibi, «ücret, ücretli emeği ve kâr getiren sermayeyi ön-gerektirir. Dağılımın belirli biçimleri, üretim koşullarının belirli toplumsal niteliklerini ve üretim araçlarının belirli toplumsal ilişkilerini ön-gerektirirler. Özgül dağılım ilişkileri, özgül tarihî üretim ilişkilerinin ifadesidirler.»⁵ Ücretin, dağılım biçimi olarak Sovyet işletmelerinde varlığını sürdürdüğü andan itibaren, kapitalist üretim ilişkileri yeniden üretiliyor demektir. Böyle bir sonuç, hayali **«sosyalist üretim tarzı»** keşfeden bir ideoloji tarafından karalanmaktadır. Fakat bu «üretim tarzı»nın hiçbir teorik yeri bulunmamaktadır. Sosyalizm bir üretim tarzı değildir. Kapitalizm ile komünizm arasındaki geçiş dönemidir.

«Sosyalist üretim tarzı» ideolojisi ki, şimdi dünya işçi hareketinin geniş bir bölümüne egemendir, belirgin bir savunma rolü oynamaktadır. Sovyetler Birliği, varolan durumu haklı çıkarma işlevi görmekte, «devletin güçlendirilmesinin ve baskının artırılmasının» teorisi olmaktadır. Proletaryanın varlığını yadsımaktadır. Böylece proleter sınıf mücadelesinin varlığını da yadsımakta, devlet iktidarını ve üretim araçlarını ellerinde tutanların mücadelesini destekleme eğilimi taşımakta, **devlet burjuvazisine iktidarını elinde tutabilmesi için** yardımcı olmaktadır. Bu ideoloji, iktidara karşı çıkanların, gerici oldukları gerekçesiyle, «karşı-devrimci» olarak nitelenmelerini mümkün kılmaktadır. SSCB'de işleyiş şekliyle devlet kapitalizmi, çelişkili bir gerçekliktir. Bir yandan burjuvaziyle proletarya arasındaki antagonizmin sürmesini getirirken, öte yandan sürekli bunalıma yol açmaktadır. Kitlelerin olağanüstü sömürülmesine ve rejimin ideolojisiyle gerçekliği arasındaki çelişkiyi sezenlerin hoşnutsuzluğuna varmaktadır.

Sonuçta, bu rejim **zorunlu, olarak baskıcıdır**. Kitlelere demokrasi, ancak bu devletin

yıkılması yolundaki mücadeleyle gerçekleşecektir.

¹ K. Marx, *Kapital*, Cilt 3, ch. 47, Bölüm 2, s. 791, Progress Publishers, 1972.

² V.I. Lenin, *Seçme Eserler*, Fransız baskısı, Cilt 32, s. 350, Progress Publishers, 1969.

³ F. Engels, *Anti-Dühring*, Bölüm 3, Kısım 2, s. 331, Progress Publishers, 1969.

⁴ K. Marx, «Annekov'a Mektup,» 1846, *Marx-Engels Correspondance*'da yayımlandı, s. 38, Progress Publishers, İkinci Baskı, 1965.

⁵ K. Marx, *Kapital*, Cilt 3, ch. 5, s. 882, Progress Publishers, 1972.

BÜTÜN AYDINLARIN OKUMASI
GEREKEN BÜYÜK ESER

JOHN BURY
DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ
TARİHİ

DAĞITIM: GE - DA